

Արարատ ամսագրում լուսաց վիպական չափին է մտեցնում, հեղինակը ոչ թէ միայն չէ քննել սոցա հաւանականութեան չափը, այլ և ծանօթ չէ այդ լոգուածներին:

Հեղինակի քննադատական ոգու մի նմուշ էլ: Չորս էջ ընտղ հալ բանաստեղծների անթիւ և անհամար անուանց և երկասիրութեանց բազմութեան պատճառը ալսպէս է բացատրում. «Ամէն Հալ ներդաշնակութեան համար ծնած է, ամէն Հալ աւիւն ունի, ամէն Հալու ականջին ընտանի հրեշտակ մը մեղեդիներ կը փոփոյ. երբէք բանաստեղծներու Գողթան զաւառը այնքան ոգևորեալ երգիչներ ունեցած չէ, որովհետև այնքան ալգիներու բերքէն արբշիւ էին, իսկ նորերը սիրով են արբեցած: Եւ ինչ տաքով սիրտ կը բաբախէ ամէն հալու կուրծքին տակ, ինչ խանդ, ինչ երազուն ոգի. իր վեհ ճակտին ետև ըզն դրած է երեակալութիւն մը, որ կը փորձէ թև և թռիչ առնել ու շատ անգամ կը լաղողի բարձրերը սաւառնիլ» (էջ 57):

Երջանիկ և ընտրեալ հալ ազգ... Չէ, թշուառ չէ...

ՍԵԱՅ

ԻՆՔՆԱՎԱՍՏԱՀ ՔՆՆԱԴԱՏԸ

«... Այն ժամանակուալ ռուսաց թերթերի մատենախօսական բաժինը լիչեցնում է հալոց ալժմեան Բեթի և Կոնստանտինի բարբառնջանքը և սորանց փողոցային սրախօսութիւնները:

«Լումար 1899, Բ 333

Նոր շրջանի «Մուրճ»-ում պ. Տ. Յ. փորձ է անում ներկայացնել հալ հասարակութեան առաջ ռուսահայերիս գրականութեան անցեալ տարուալ «հաշուեկշիւը»... բալց Աստուած «հաշուեկշիւ» համարի Mania grandiosa կոչուած ախտը, անողորմաբար մտնելով պ. Տ. Յ.-ի ջանը, դարձրել է նորան մի այնպիսի ամբարտաւան մեծամտութիւն, որի առաջ քիչ է մնում ջարդ ու փշուր լինեն մեր գրական երկու գործիչների դափնիները: Օրինակ՝ Գամառ-Քաթիպալի բանաստեղծութիւն:

նը (սճեպշութիւն վերին») պարոնը անուանում է թխած ոտանաւոր»։ Իսկ պ. Պերճ Պռօշեանի մասին գրում է. «Պ. Պռօշեան չէ պատկերացնում, այլ շատեմաբար է, և նորա գրութեանը լաճախ տալիս են ձեզ գեղարուեստական ճշմարտութեան տեղ՝ լոկ արշաւադրութեան, դրօթիւ, և ներքին տրամաբանութեան տեղ՝ դոգմական կապակցութիւն. . . երբեմն կուտակելով իրար վերայ մի քանի հոգեւոր դարձուածքներ (Տ. Յ.-ի արշաւադրութեան և դրօթիւ համանիշ խօսքերի նման). . . դժուար է այժմ գտնել մի գրող, որ նորանից լաւ իմանալ մեր հիմնական, արարատեան բարբառը (լաւ է, որ Տ. Յ.-ի խելքը այդքանն էլ կտրում է), բայց շատ վնասում է նրանց գեղարուեստական տեսակետից, մտցնելով նրանց մէջ և անհասկանալի և ճողովաւոր. . . Ի դէպ է այստեղ լինել կրիտիկ խօսքերը»։

«Տեսէք քոթոթն որքան քաջ է,

«Որ փղի դէմ էլ կը հաջէ»։

Միանգամայն աւելորդ և անհեթեթեմ համարում այստեղ պաշտպանել Գամառ-Քաթիպային և Պերճ Պռօշեանցին Տ. Յ.-ի լարձակումներից, որովհետեւ մեր գրականութեան ալդ երկու խոշոր ուժերը կարօտ չեն մեր պաշտպանութեան Գամառ-Քաթիպայից և Պ. Պռօշեանից լետով, պ. Տ. Յ.-ը իր «հաշուեկշիռ» մէջ մտնում է մեր նորագոյն բանաստեղծների շրջանը և՛ փրփուրը բերանին՝ սկսում է աջ ու ձախ ապագաներ տալ։ Առաջ լարձակում է Լ. Մանուէլեանցի վերայ, ասելով. «նորա ոտանաւորի մէջ չը կալ ղեցճական, չը կալ դոգմական, չը կալ դոգմէր, այսինքն այն, առանց որի ոտանաւորը «հնչող պղինձ է միայն»։ Իբր թէ կրիտիկան առանց փաստերի և ապացոյցների «հնչող պղինձ» չէ, եթէ ոչ մի անպէտք ժեշտի կտոր։ Յետոյ պարոնը լարձակում է նոյն հեղինակի «Սողոմոնի աղբւրը» դրամատիքական պօէմայի վերայ, ասելով. «մէջը ոչ դոգմական և քեթողական կալ, ոչ պօէմայի դոգմական և ոչ էլ դոգմէր»։

Այսպիսի մի ցանցաւ «հաշուեկշիռ» ամեն տիրացու էլ կարող է տալ։

Պարոն Տ. Յ.-ն, ապա կաշեկտով Աւետիք Իսահակեանցի եախից, ասում է. «փոխանակ ղեցճական կամ դոգմէր արտայայտելու, պ. Իսահակեանը զբաղուած է այժմ գրականական

ճշգրտություններ . . . Բեռնի և ուսանողներ (այս Բեռնի և խօսքը Տ. Յ.-ի բերանի մշտական խօսքն է), որոնք կամ անհասկանալի ցնորհունակներ են կամ վերին աստիճանի քաղցր-հեղուկ արտայայտություններ շինծու վշտեր (ինչ հայերեն է է)։ Ա. Աթախանյանն էլ մի ապստակ տալով, պարոնը լարձակում է մեր տաղանդավոր բանաստեղծ Յ. Յովհաննիսյանի վրա. «պ. Յ. Յովհաննիսյան դարձել է սոնետիստ ուսանող Բեռնի (դարձեալ Բեռն)»։

«Առմար» վեցամսեալ հոգիների անցեալ տարուալ երկու Գրքայի (Գրքայի) մէջ,—գրում է պ. Տ. Յ.-ն,—մենք գտնում ենք դարձեալ պ. Պաշտանի «կնունք» վէպիկը և պ. Յարութիւն Թումանյանցի «Մելիք-Իսուֆ» պատմական պոէման։ Պ. Թումանյանցի պոէման կարգացում է հետաքրքրութեմ և կարող էր համարուել մի գրուածք առանց մեծ արժանաւորութիւնների, բայց և առանց մեծ պակասութիւնների (որքան սրախօսութիւն), այսպէս ասած՝ безъ особыхъ примѣтъ (այս խօսքերի հայերենը պարոնը չը գիտէ), եթէ հեղինակը երբեմն-երբեմն չը մեղանչէր հայոց լեզուի և չափաբերական արուեստի կանոնների դէմ։ Պատահում են ամբողջ քառեր . . . և այլն։ Գեղեցիկ է մանաւանդ ընկերահա-րու։ Այդ «ընկերահա» խօսքի և տառը, ինչպէս երեւում է շատ է անհանգիստ արել Տ. Յ.-ին, որ խօսեցող հայոց լեզուի կանոնների մասին, ասում է՝ քառեր փոխանակ քեր։ Այս մեր հայերէնագէտն է ասում իր «հայոցակցի» մէջ. «հանգիստում ենք պ. Պաշտանյան, որ ալդ լրագրի (=Նոր-Պար) մի քանի համարներում տպել է մի «աւանդութիւն» («Թե՛ն եղբօր գերեզմաններ» վերնագրով. Հեղինակը երկար ու բարակ, ինչպէս ինքն ասում է, հաշիւ և հաշիւ արտայայտություններ և ի վերջոյ ստացում է մի թույլ վէպիկ, որ սակայն հետաքրքրական է իր հոգեմտականութիւնների հեղ (ահա պարոնի հայերէնը)»։

Տ. Յ.-ի հայերէնի այս նմուշներին եթէ աւելացնենք և վերև լինած նրա «քաղցր-մեղցր արտալուրտութիւններ շինծու վշտերի» նախադասութիւնը, հասկանալի կը լինի, թէ պարոնը որքան հմուտ է մեր լեզուին։ Ահա թէ որպիսի մարդիկ են գրիչ վերցնում իրանց ձեռքը և դատողութիւններ տալիս գրականութեան ու լեզուի մասին։